

Микола ОНІЩУК:

«Належна професійна підготовка кандидатів на посаду судді є неодмінною умовою здійснення компетентного судочинства»

Підготовка висококваліфікованих кадрів для судової системи має загальнодержавне значення і є визначальною для зрушень щодо якості здійснення правосуддя та повернення довіри суспільства. Реалізація цього стратегічного завдання в контексті конституційної судової реформи втілюється в закріпленні в частині десятої статті 131 Конституції України положення про те, що відповідно до закону в системі правосуддя, зокрема, утворюються органи та установи для забезпечення добору суддів, їх професійної підготовки та оцінювання. Мо-ва про Національну школу суддів України (далі — Школа, НШСУ). Про її становлення як сучасного закладу підготовки суддів, здобутки й перспективи діяльності в розмові нашого кореспондента з ректором НШСУ, доктором юридичних наук Миколою ОНІЩУКОМ.

НШСУ (далі — Національні стандарти суддівської освіти). Метою їх запровадження є відображення підходу Національної школи суддів України до суддівської освіти як засобу/основи підвищення довіри суспільства до суду, підвищення якості судівництва та утвердження верховенства права, забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону.

Спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді

— Що таке спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді?

— Проведення спеціальної (початкової) підготовки кандидатів на посаду судді здійснюється відповідно до європейських стандартів організації і проведення судово-освітніх заходів, які закріплені у Висновку № 4 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо належної підготовки та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях, схваленому 27 листопада 2003 р. (далі — Висновок КРЕС № 4 (2003)). Оновлена редакція Закону України «Про судоустрій і статус суддів» містить положення, згідно з яким тривалість спеціальної підготовки становить дванадцять місяців (якщо інший строк не визначений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України). Разом із тим добір кандидатів на посаду судді, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки, проводиться з особливостями, визначеними рішенням ВККСУ. Вищою кваліфікаційною комісією суддів України за пропозиціями Національної школи суддів України визначено, що спецпідготовка кандидатів на посаду, які мають вказаний стаж роботи на посаді помічника судді, буде проводитися протягом 3-х місяців без проходження стажування в судах. Для кандидатів на посаду судді, які не мають такого стажу, підготовка включатиме практичний компонент і триватиме 12 місяців, що відповідає п. 28 (пп. v) та п. 30 Висно-

ку КРЕС № 4 (2003), згідно з якими період початкової підготовки повинен включати ґрунтовну підготовку протягом достатнього часу в професійному середовищі, а також, аби підготовка була достатньо тривалою аби уникнути формалізму в її організації та проходженні.

— Якесь новачки в цій підготовці очікуються в 2018-му?

— Підготовка кандидатів на посаду судді в нинішньому році здійснюватиметься відповідно до Програми спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді з використанням тренінгів як переважної форми навчально-методичного забезпечення навчання з метою формування в кандидатів на посаду судді практичних навичок та умінь у застосуванні закону і веденні судового засідання, зміцненні рівня їх теоретичних знань у прикладному аспекті. Основними із 65 розроблених НШСУ тренінгів є: «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя»; «Докази та доказування»; «Особливості написання судових рішень»; «Особливості розгляду окремих категорій справ» (для цивільного, господарського, кримінального, адміністративного судочинства та судочинства в справах про адміністративні правопорушення). У фокусі спеціальної підготовки, відповідно до п. 24, 27, 28, 44 Висновку КРЕС № 4 (2003) також є питання суддівської етики та доброчесності, антикорупційного законодавства, психологічної адаптації до суддівської діяльності, суддівської дисципліни, управління судовим засіданням та альтернативних засобів вирішення спорів, міжнародного та європейського права. Згідно з Програмою спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді особлива увага приділятиметься питанню формування суддівських компетенцій. Таким чином, інтерактивні тренінги та стажування для кандидатів на посаду судді спрямовані як на розширення та поглиблення юридичних знань, так і на формування суддівських навичок та розуміння соціального контексту відправлення правосуддя.

Зазначу, що для проведення спеціальної підготовки канди-

датів на посаду судді за шістьма окремими навчальними блоками Програми спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді НШСУ в 2017 році підготувала з числа суддів, у тому числі тимчасово відряджених до Національної школи суддів України, координаторів блоків, а для підвищення ефективності проведення стажування в освітню практику запроваджено інститут наставництва (коучингу) досвідченими судьями груп кандидатів на посаду судді при проведенні практичної частини підготовки.

Навчальні матеріали теоретично-практичної частини спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді викладені у формі практичних занять із використанням інтерактивних методів навчання, таких як міні-лекції, презентації (демонстрації), експрес-опитування, робота в парах, виконання групових завдань в малих групах, мозковий штурм, вирішення ситуативних завдань (кейсів), моделювання конкретних ситуацій, рольових ігор (імітацій), проведення модерованих дискусій, дебатів, круглих столів. Це повною мірою відповідає вимогам і рекомендаціям Ради Європи та її інституційних органів.

Окрім того, задля гармонізації національної практики суддівської освіти з вищенаведеними європейськими судово-освітніми стандартами Національна школа суддів України в 2017 році для потреб проведення заходів спеціальної підготовки сформувала викладацький склад та резерв викладачів загальною кількістю 628 тренерів (переважно з числа суддів). Цьому передувало проведення НШСУ в 2016 році загальноукраїнського конкурсного відбору викладачів (тренерів), переможці якого протягом 2017 року підвищили свою викладацьку майстерність на методологічних семінарах та тренінгах для тренерів (ToT) з метою опанування інтерактивними методами навчання дорослої професійної аудиторії за трьохвимірною моделлю (знання плюс спеціальні суддівські навички плюс формування професійного ставлення до отримувачів судових послуг та розуміння соціального контексту здійснення правосуддя).

Про НШСУ та її місію

— Миколо Васильовичу, сьогодні можна сказати, що Національна школа суддів як заклад суддівської освіти європейського рівня відбулася?

— Інституціонування сучасного статусу НШСУ в системі правосуддя відбулося з набуттям чинності Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. Так, на сьогодні Національна школа суддів України є державною установою зі спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність (була заснована 21 грудня 2010 року на базі Академії суддів України).

Відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, одним із ключових заходів держави для підвищення професійного рівня суддів є комплексне зміцнення потенціалу Національної школи суддів України та системи підготовки суддів. Наразі НШСУ здійснює свої статутні завдання як через центральний офіс у Києві, так і через 5 регіональних відділень із центрами у Львові, Харкові, Одесі, Дніпрі та Чернівцях.

— Ви б могли охарактеризувати головні напрямки роботи Школи?

— Згідно закону ключовими напрямками діяльності Національної школи суддів України є: здійснення спеціальної (початкової) підготовки кандидатів на посаду судді; здійснення підготовки суддів та їхнє періодичне навчання з метою підвищення рівня кваліфікації; проведення курсів навчання для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя; підготовка працівників апаратів судів та підвищення рівня їхньої кваліфікації. При тому в своїй діяльності ми керуємося як національним законодавством, так і кращими європейськими та міжнародними практиками організації і проведення заходів суддівської освіти, сповідуючи ідею, що належна професійна підготовка кандидатів на посаду судді та суддів є неодмінною умовою здійснення компетентного судочинства. Така підготовка є також гарантією незалежності та безсторонності суддів, важливою умовою поважного ставлення суспільства до судової влади.

Щодо методологічних засад підготовки й періодичного навчання суддів, а також спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, то вони визначені в Концепції національних стандартів суддівської освіти, яка як документ затверджена в

Заходи з підвищення рівня суддівської освіти

— Що робиться Школою для підвищення рівня суддівської освіти?

— У підпунктах iii та iv п. 37 Висновку КРЕС № 4 (2003 р.) вказується, що необхідно, аби програми підготовки розроблялися під керівництвом судового або іншого органу, відповідального за початкову підготовку та підвищення кваліфікації, а також викладачами та самими суддями, а також, аби ці програми зосереджувалися на юридичних та інших питаннях, які стосуються суддівських функцій та відповідають їхнім потребам. У зв'язку з цим протягом останніх років Національна школа суддів України формує тематику підготовки з урахуванням потреб суддів на підставі отриманої від судів (усіх рівнів (інстанцій) та юрисдикцій) і органів у системі судового устрою інформації щодо актуальних тем підготовки суддів. Ключовими у програмах підготовки суддів упродовж 2017 року стали питання застосування антикорупційного законодавства, суддівської етики і доброчесності, дисциплінарної відповідальності, використання практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя. Таким чином, НШСУ втілює в життя рекомендації КРЕС щодо включення до програм підготовки дисциплін, що стосуються європейського та міжнародного права, суддівської етики, забезпечення зв'язків із громадськістю тощо.

Так, у 2017 році було проведено 157 спеціалізованих тренінгів, які в межах підготовки є обов'язковими для суддів місцевих та апеляційних судів усіх юрисдикцій. Зокрема, проводилися тренінги за темами: «Докази та доказування в кримінальному провадженні в суді першої інстанції», «Суддівська етика. Доброчесність», «Написання судових рішень у цивільному та кримінальному судочинстві», «Антикорупційне законодавство», «Управління часом у суддівській діяльності» тощо.

Окрім того НШСУ на систематичній основі проводить кросдисциплінарні міжюрисдикційні семінари для суддів різних судових інстанцій та спеціалізацій. Так, у 2017 році в межах періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації Національна школа суддів України провела 25 загальноукраїнських одноденних тематичних семінарів для суддів місцевих та апеляційних судів. Через електронну реєстрацію судді могли зареєструватися на веб-сайті школи та обрати відповідні семінари. Навчальні групи формувалися за екстериторіальним принципом.

Також у 2017 році спільно із Секретаріатом ЄСПЛ (Страсбург) проведено всеукраїнський семінар у формі відеоконференції для суддів місцевих та апеляційних судів на тему: «Судова практика ЄСПЛ як джерело національного права. Особливості застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського

суду з прав людини при здійсненні правосуддя». Участь у ньому взяли 610 суддів з усієї України.

Варто зазначити й те, що з 2014 року НШСУ активно впроваджує дистанційне навчання як одну із форм періодичного навчання суддів, що характеризується гнучкістю і динамізмом навчального процесу, створює можливість для кожного слухача, незалежно від рівня суду й суддівської спеціалізації, працювати за рекомендованим особистим графіком проходження курсів. На відміну від традиційних форм організації підготовки в аудиторії, в ході дистанційного навчання використовується віртуальне навчальне багатосуб'єктне середовище, де кожен слухач має можливість брати активну участь у спільній побудові знань і досягненні навчальних цілей. У 2017 році Національна школа суддів України провела 16 циклів дистанційного навчання за 7-ма дистанційними

ньо від голів судів, так і шляхом участі в роботі Консультативної ради голів апеляційних судів при Вишій раді правосуддя та Координаційного суддівського центру (як дорадчій інституції, створеній при НШСУ).

Загалом у 2017 році Національною школою суддів України проведено 227 заходів із підготовки та періодичного навчання суддів місцевих та апеляційних судів, голів і заступників голів місцевих та апеляційних судів. Усього в 2017 році 2 649 суддів пройшли підготовку для підтримання кваліфікації, у тому числі обраних на адміністративні посади; 6 085 суддів пройшли періодичне навчання з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів міжнародних організацій.

Окремим напрямком освітньої діяльності Національної школи суддів України є організація навчальних візитів суддів, суддів-викладачів з метою ви-

аргументації при здійсненні правосуддя, застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практики Європейського суду з прав людини, колегіальності діяльності, новел процесуального законодавства. Програмою було передбачено 8 сесій, якими охоплювалися, серед іншого, дві відеоконференції — з Європейським судом з прав людини щодо застосування статті 1 Першого протоколу до Конвенції та з департаментом виконання рішень Європейського суду з прав людини Ради Європи стосовно виконання рішень ЄСПЛ (загальний огляд); виступи юристів секретаріату Європейського суду, представників секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. За результатами проходження комплексної навчальної програми 107 суддів Верховного Суду отримали

ли відсторонені від здійснення правосуддя Вищою радою правосуддя в порядку накладення дисциплінарного стягнення. Таке навчання проводилося з метою підвищення рівня кваліфікації відсторонених суддів, поглиблення їхніх знань у певній галузі права (з урахуванням висновків дисциплінарного та кваліфікаційного органів), а також набуття практичних умінь і навичок, необхідних для подальшої суддівської діяльності.

Усі судді проходили курси навчання під керівництвом куратора згідно із затвердженими НШСУ індивідуальними навчальними програмами, які формувалися для кожного судді окремо та включали теоретично-практичні навчальні заходи, проходження фахово-освітньої практики в суді, написання реферату, самостійну роботу. Тривалість курсів навчання становила не менше 120 академічних годин. За їх результатами нами до ВКСУ та Вищої ради правосуддя було направлено відповідні звіти про проходження суддями курсів навчання.

— Підготовка працівників апаратів судів та підвищення рівня їхньої кваліфікації. Як тут особливості?

— До законодавчо-визначених завдань Національної школи суддів України віднесена також підготовка працівників апаратів судів та підвищення рівня їхньої кваліфікації. Така підготовка здійснювалася відповідно до програм та навчального плану, графіка підготовки працівників апаратів судів та підвищення рівня їхньої кваліфікації на 2017 рік. Освітній процес працівників апаратів судів було поділено на стаціонарну підготовку, яка тривала від трьох до п'яти днів, одноденні (дводенні) тематичні семінари та дистанційне навчання.

Всього у 2017 році Національною школою суддів України було проведено 197 навчальних заходів для працівників апаратів судів, з яких стаціонарних підготовок — 82, одноденних (дводенних) семінарів, тренінгів — 111, дистанційних курсів — 4. Підготовка працівників апаратів судів здійснюється за спеціалізаціями щодо 12 категорій слухачів. У 2017 році для працівників апаратів судів організовувалися виїзні семінари на базі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, ВАСУ, апеляційних судів міста Києва та Київської області, Київського апеляційного господарського суду, в господарських судах Києва та Київської області, в апеляційних судах Вінницької та Чернігівської областей. Участь у цих семінарах взяли 1 076 працівників апаратів судів. Загалом, у Національній школі суддів України у 2017 році пройшли підготовку та підвищили свій професійний рівень 7 333 працівників апаратів судів.

— Миколо Василювичу, дякуємо за цікаву розмову та змістовні відповіді.

Спілкувався Федір ІЛЛЮК

навчальними курсами, а саме: «Суддівська етика», «Управління залом судового засідання», «Застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини для суддів адміністративних судів», «Застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини. Досудове розслідування», «Застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини. Судовий розгляд», «Управління часом у суддівській діяльності». За період з 2014 до 2017 рр. дистанційне навчання у Національній школі суддів України пройшли 1463 судді.

Підготовка голів судів та їх заступників

— Як проходить підготовка суддів-адміністраторів?

— Голови та заступники голів судів є самостійною навчальною групою слухачів Національної школи суддів України. Підготовку їх НШСУ здійснює за стандартизованими програмами з урахуванням судових юрисдикцій та рівнів судів, в яких працюють судді-адміністратори. При цьому враховуємо також пропозиції до змісту навчальних програм на черговий рік як безпосеред-

вчення міжнародного та європейського досвіду, зокрема до інституцій Ради Європи, Європейського суду з прав людини, до зарубіжних судово-освітніх інституцій-партнерів Національної школи суддів України (Польща, Італія, Іспанія, Франція, Канада тощо).

Орієнтаційний курс для новопризначених суддів Верховного суду

— Важливим загальнонаціональним проектом як визначальної складової реформи правосуддя стало формування нового Верховного Суду. НШСУ була задіяна в цьому процесі?

— Так. За підтримки п'яти проектів міжнародної технічної допомоги НШСУ з 13 по 23 листопада 2017 року провела навчання новопризначених суддів Верховного Суду. У формі комплексної навчальної програми для всіх новопризначених суддів ВСУ було проведено восьмиденний орієнтаційний курс, який мав на меті надати можливість новопризначеним суддям Верховного Суду отримати або ж поновити, в тому числі в порівняльно-правовому аспекті, необхідні знання та навички для належного виконання повноважень суддів касаційної інстанції. В процесі навчання за участі вітчизняних та міжнародних експертів судді ВСУ розглянули питання сучасної доктрини верховенства права в здійсненні правосуддя, ролі Верховного Суду в забезпеченні єдності судової практики, вимог до актів касаційного судочинства та юридичної

відповідний сертифікат Національної школи суддів України.

Навчання тимчасово відсторонених від здійснення правосуддя суддів

— Тимчасове відсторонення судді з направленням його на навчання в НШСУ — це як у звичайній школі другорічники, чи ні?

— Звісно, ні. У статтях 66, 68 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» визначено, що тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя можливе при проведенні кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарної відповідальності. Незалежно від порядку відсторонення, тимчасово відсторонені судді направляються до Національної школи суддів України проходження для курсів навчання, визначених кваліфікаційним або дисциплінарним органом, з метою підвищення їх кваліфікації.

У 2016–2017 рр. відповідно до вимог закону та згідно з вимогами Положення про проведення курсів навчання для підвищення кваліфікації суддів, які тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя, затвердженого в Національній школі суддів України, здійснено перепідготовку 21 судді, які були тимчасово відсторонені від здійснення правосуддя кваліфікаційним органом за результатами кваліфікаційного оцінювання, а також організовано проведення курсів навчання для 3-х суддів, які бу-